

OCEŇOVÁNÍ A PŘECEŇOVÁNÍ PŘI PŘEMĚNÁCH (FÚZÍCH, ROZDĚLOVÁNÍ) OBCHODNÍCH SPOLEČNOSTÍ A DRUŽSTEV V ÚČETNICTVÍ ČR¹

The Valuation and revaluation issues of mergers and spin-off of trading companies and cooperatives in financial accounting Czech republic

Hana Vomáčková

Oceňování a případné přeceňování je permanentním problémem finančního účetnictví. Kapitulu o oceňování ve finančním účetnictví najdeme ve všech učebnicích s konstatováním, že oceňování je základním metodickým prvkem finančního účetnictví², který rozhodujícím způsobem ovlivňuje vypovídací schopnost účetních informací, zejména na úrovni souhrnných informací o finanční situaci vykazující účetní jednotky. Koncepce oceňování je spojena s uznáváním a dodržováním všeobecně uznávaných účetních zásad pro kvalitativní stránku účetních informací, a předpokladů, zejména trvání podniku v dohledné budoucnosti, a aktuální báze i v minulosti značně respektovaný princip realizace. Koncepce oceňování pracují s různými oceňovacími bázemi od oceňování na bázi historických cen až k oceňování, často přeceňování na bázi fair value. V současné době pokračují preference oceňování na bázi fair value, a to jak v souvislosti s harmonizací až regulací finančního účetnictví podle IFRS, tak podle národních úprav, tj. v ČR podle zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, a navazujících podzákoných norem. Snaha o přeceňování na reálnou hodnotu aktiv a dluhů je opírána o skutečnost, že informační potřeby pro finanční řízení se zrychlují, proto i potřeba aktuálních účetních informací je rychlejší a tudíž se zrychluje i požadavek na aktualizaci účetních informací z hlediska použitých oceňovacích bází. Toto zrychlení vyvíjí tlak na omezení ocenění na bázi cen uznaných v okamžiku pořízení, uznání aktiva a dluhů a vede k tendenci přeceňování na bázi tzv. fair value.

Tendence informačního zrychlení se promítají i do oblasti přeměn obchodních společností, zejména do oblasti spojování společností a tím i jejich podniků v právní formě fúzí a do oblasti rozdělování společností a tím i jejich podniků v právní formě rozdělení obchodních společností rozštěpením nebo odštěpením. Obchodní právo³ reaguje na tyto zrychlené informační potřeby a ve svých normách zařazuje požadavky na přecenění obchodního jmění, tj. majetku a závazků a na nové ocenění čistého obchodního majetku při přeměnách ve formě fúzí nebo rozdělení všude tam, kde společnosti mají právní formu kapitálových společností, přecenění se vztahuje na obchodní jmění zanikající(ch) společnosti(i) nebo na odštěpenou část obchodního jmění a nástupnická společnost zvyšuje základní kapitál nebo ho nově vytváří a v této souvislosti vydává nové akcie nebo podíly pro společníky ze zaniklé společnosti.

Právní konstrukce v podstatě předpokládá, že zúčastněné společnosti na fúzi, rozdělení nebo rozdělení se sloučením jsou nezávislými společnostmi, takže fakticky v těchto případech jsou přeměny zvláštní formou směny, akvizice a nástupnické společnosti jsou faktickými nabyvateli. Aby dohody o cenách těchto transakcí byly co nejvíce objektivizovány, obchodní právo předpokládá, že ocenění majetku a závazků, obchodního jmění zanikající společnosti se

¹ Tento článek byl připraven za přispění prostředků z institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumu, vývoje a inovací na Fakultě financí a účetnictví VŠE v Praze v roce 2013

² Viz např.: - lit. 1,2,3

³ Zákon č. 125/2008 Sb., o přeměnách obchodních společností a družstev v platném znění, s vazbami na zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, a pravděpodobně v nedaleké budoucnosti s vazbami na zákon č. 90/2012 Sb., o korporacích, a zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (nový).

sice uskuteční dohodou v projekte přeměny, ale objektivizovanou oceněním podle posudku nezávislého znalce.

Zákon o přeměnách v tomto kontextu v § 13 uvádí:

„Vyžaduje-li tento zákon ocenění jmění společnosti nebo družstva posudkem znalce, není to důvodem pro změnu ocenění v účetnictví společnosti nebo družstva, ledaže zvláštní právní předpis stanoví něco jiného.“

Zvláštním právním předpisem v této souvislosti jsou platné účetní předpisy, tj. zejména zákon o účetnictví a vyhláška 500 pro podnikatelské účetní jednotky. Zákon o účetnictví v tomto kontextu říká v § 24 a v § 27:

„§24 (1) Účetní jednotky jsou povinny oceňovat majetek a závazky způsoby podle ustanovení tohoto zákona. ...

(3) Při nabytí více než jedné složky majetku převodem či přechodem, pokud nelze jednotlivé složky majetku ocenit postupem podle §25, ocení účetní jednotka jednotlivé složky majetku

a) při nabytí podniku či jeho části tvořící samostatnou organizační složku, a to i při přeměně společnosti s výjimkou změny právní formy

1. oceněním jednotlivých složek majetku vedeného v účetnictví účetní jednotky, ze které bylo právo k podniku převedeno nebo přešlo, nebo

2. oceněním jednotlivých složek majetku podle zvláštního právního předpisu, ...“

„§27 (1) Z jednotlivých složek majetku a závazků k okamžiku ocenění podle §24 odst. 2 písm. b) se reálnou hodnotou oceňují : a), až h).

(2) Majetek uvedený v odstavci 1 písm. a) až h) lze ocenit reálnou hodnotou i častěji než k okamžiku uvedenému v odstavci 1.

(3) Pokud zákon o přeměnách obchodních společností a družstev ukládá povinnost ocenění jmění při přeměně společnosti, oceňuje se majetek a závazky reálnou hodnotou v případech stanovených prováděcím právním předpisem; prováděcí právní předpis stanoví i okamžik účtování i ocenění reálnou hodnotou.

(4) Pro účely tohoto zákona se jako reálná hodnota použije“

Zvláštním prováděcím právním předpisem, je ustanovení vyhlášky 500 v platném znění:

„§54 Ocenění majetku a závazků při přeměně společnosti a okamžik účtování

(1) Při přeměně společnosti z titulu změny právní formy nebo z titulu převodu jmění na společníka, který nevede ani nepovede účetnictví po zápisu přeměny do obchodního rejstříku, se neúčtuje o oceňování majetku a závazků reálnou hodnotou, a to ani v případě, že zákon o přeměnách ocenění jmění při přeměně společnosti vyžaduje.

(2) Pokud zákon o přeměnách vyžaduje u zanikající společnosti nebo u společnosti rozdělované odštěpením, které jsou účetní jednotkou (dále jen "zanikající účetní jednotka" a "účetní jednotka rozdělovaná odštěpením"), ocenění jmění při přeměně společnosti, použijí tyto účetní jednotky při ocenění majetku a závazků reálnou hodnotou způsob ocenění podle §24 odst. 3 písm. a) bodu 1 nebo 2 zákona; obdobně postupuje nástupnická společnost, která je účetní jednotkou (dále jen "nástupnická účetní jednotka"), nebo přejímající společník, který je účetní jednotkou, v případě uvedeném v odstavci 7. ...“

(3) Účetní jednotka účtuje o ocenění majetku a závazků reálnou hodnotou podle odstavce 2 na základě ocenění jmění posudkem znalce pro projekt přeměny společnosti provedeného k rozvahovému dni pro ocenění.

(4) Pokud se rozhodný den shoduje se dnem otevření účetních knih, který následuje po rozvahovém dni pro ocenění, nebo pokud se rozhodný den neshoduje se dnem otevření účetních knih, který následuje po rozvahovém dni pro ocenění a zároveň se neshoduje se dnem zápisu přeměny společnosti do obchodního rejstříku, zanikající účetní jednotka nebo účetní jednotka rozdělovaná odštěpením účtuje k rozhodnému dni o ocenění majetku a závazků reálnou hodnotou, a to po otevření účetních knih.

(5) Pokud se rozhodný den neshoduje se dnem otevření účetních knih, který následuje po rozvahovém dni pro ocenění, a zároveň se neshoduje se dnem zápisu přeměny společnosti do obchodního rejstříku, zanikající účetní jednotka nebo účetní jednotka rozdělovaná odštěpením

a) účtuje při ocenění majetku a závazků reálnou hodnotou způsobem ocenění podle §24 odst. 3 písm. a) bodu 2 zákona pouze o reálné hodnotě majetku a závazků, které vykázala v účetní závěrce ke dni předcházejícímu rozhodný den; o oceňovacích rozdílech, které se vztahují k úbytkům majetku a závazků v období mezi rozvahovým dnem pro ocenění a rozhodným dnem, se účtuje prostřednictvím účtu vykazovaného v položce " A.II.6. Rozdíly z ocenění při přeměnách společností", nebo

b) při ocenění majetku a závazků reálnou hodnotou způsobem ocenění podle §24 odst. 3 písm. a) bodu 1 zákona o položce " A.II.6. Rozdíly z ocenění při přeměnách společností" neúčtuje; existuje-li ocenění jmění posudkem znalce k rozhodnému dni a došlo-li mezi rozvahovým dnem pro ocenění a rozhodným dnem ke změně položky "B.II.9. Oceňovací rozdíl k nabytému majetku", účetní jednotka zaúčtuje tuto změnu na příslušný účet vykazovaný v položce "B.II.9. Oceňovací rozdíl k nabytému majetku" souvztažně s příslušným účtem vykazovaným v položce "A.II.6. Rozdíly z ocenění při přeměnách společností".

(6) V případech uvedených v odstavcích 4 a 5 nástupnická účetní jednotka nebo přejímající společník, který je účetní jednotkou, účtuje o převzetí oceňovacích rozdílů vzniklých z ocenění majetku a závazků reálnou hodnotou při úpravách v souladu s §54b k datu zápisu přeměny do obchodního rejstříku s účinky od rozhodného dne.

(7) Pokud se rozhodný den shoduje se dnem zápisu přeměny společnosti do obchodního rejstříku, nástupnická účetní jednotka nebo přejímající společník, který je účetní jednotkou, účtuje o ocenění majetku a závazků reálnou hodnotou podle odstavce 5 k rozhodnému dni, a to po otevření účetních knih. Zanikající účetní jednotka nebo účetní jednotka rozdělovaná odstěpením o ocenění majetku a závazků reálnou hodnotou neúčtuje.“

Srovnáme-li regulaci oceňování a přeceňování pro přeměny společností podle obchodního práva a navazujících účetních norem, zjistíme, že účetní normy se v podstatě mechanicky formálně právně přizpůsobily zákonu o přeměnách a uznaly právní nárok na přecenění v účetnictví při přeměnách společností ve formě fúzí a rozdělení bez výjimky. Tedy, jsou-li splněny podmínky obchodního práva (viz výše).

Je ovšem zásadní otázkou, zda je v praxi splňován nedefinovaný předpoklad, že fúze nebo rozdělení se odehrávají mezi nezávislými společnostmi a tudíž, že skutečnosti odpovídá mlčky předpokládaný názor, že přeměna je vždy reálnou směnou.

Z denní auditorské praxe víme, že tomu tak není. Jednotlivé společnosti nejsou dnes obvykle zcela samostatné a nezávislé. Jsou to převážně formálně právně samostatné společnosti, ale majetkově propojené do ekonomických skupin, a to jak v roli ovládajících společností, tak převážně ovládaných společností. Tyto společnosti nejsou navzájem nezávislé, fúze a rozdělování společností a tím i jejich podniků nejsou nezávislou směnou. V řadě případů nejsou vůbec směnou, ale jen reorganizací obchodního jmění mezi společnostmi ve skupině. Dohadované ceny za spojení nebo rozdělení nejsou ve své podstatě objektivní, i když vycházejí z posudků znalců. Fakticky v těchto případech nejde o žádnou směnu, koupi, akvizici.

Přeceňování odstěpeného obchodního jmění nebo obchodního jmění zanikající společnosti při zachování stejné vlastnické struktury není objektivním potvrzením kupní transakce. Do účetnictví nástupnických společností jsou předjíhány nerealizované zisky. Realizované formální právní transakce přeměny nejsou reálnou realizací, nedochází k objektivní změně hospodářských prostředků na peníze. Do zahajovacích rozvah nástupnických společností se dostávají tímto přeceněním nerealizované zisky, dochází k nadhodnocování majetku. V situaci hospodářské recese a krize, dochází také ke zpomalení hospodářských procesů a tím stále fungující tlaky na zrychlení informací mohou vést k předjíhání nereálných informací, k předjíhání nereálných hodnotových prospěchů. Účetnictví se tak může dostávat mimo realitu a vést k nesprávným rozhodnutím při finančním řízení.

V tomto kontextu přehlížení dříve aplikované obecné účetní zásady realizace může být až nebezpečné. Český zákon o účetnictví i přes paragrafy, kterými dovoluje obecně a i při přeměnách přeceňování na reálnou hodnotu, obsahuje princip realizace, a to v § 25:

„ (2) Jiná aktiva a jiná pasiva, o kterých účtují vybrané účetní jednotky účetními zápisy v knihách podrozvahových účtů, se v případě skutečností, o kterých účetní jednotky účtují v souvislosti s budoucím přírůstkem nebo úbytkem majetku nebo jiného aktiva, závazku nebo jiného pasiva, ke kterému může dojít na základě stanovené podmínky nebo podmínek, oceňují předpokládanou výší ocenění této složky majetku či jiného aktiva nebo závazku či jiného pasiva.

(3) Účetní jednotky při oceňování ke konci rozvahového dne zahrnují jen zisky, které byly dosaženy, a berou v úvahu všechna předvídatelná rizika a možné ztráty, které se týkají majetku a závazků a jsou jim známy do okamžiku sestavení účetní závěrky, jakož i všechna snížení hodnoty bez ohledu na to, zda je výsledkem hospodaření účetního období zisk nebo ztráta.“

Závěr:

Nastal čas k prehodnocení regulačných norem obchodných i účetních ve věci přeceňování obchodního jmění, je-li obsahem přeměny z věcného hlediska jen reorganizace obchodního jmění ekonomické skupiny, popř. i tam, kde jsou společností ve významné míře závislé. (Potřebná inspirace je v IFRS 3 – Podnikové kombinace).

Abstrakt

S přeceňování při přeměnách ve formě fúze nebo rozdělení vystupuje problém s uznáním transakce jako koupě. Obchodní právo fúzi nebo rozdělení do nového právního subjektu chápe jako reálnou koupi. Účetnictví vychází z věcné podstaty. Jestliže fúze nebo rozdělení probíhají mezi závislými subjekty, tak většinou nejde o reálnou koupi, akvizici.

Klíčová slova: akvizice, přeceňování, reálná hodnota, fúze, rozdělení obchodní společnosti, přeměna, reorganizace

Summary

Revaluation near transformation with form of company merger or fusion gets of problem with recognition operation like purchase. Commercial law regulation transformation with form of merger or fission into new or other legal person considers this operation like real purchase. Accounting look is but other, if start form matter – of – fact essence. If merger or fusion proceed is going among dependent subjects, then even if formally legally rises new subject or happens to merger with other subject, so it doesn't need to at all mean real purchase, acquisition.

Key words: acquisition, revaluation, fair value, merger, spin-off company, fission company, transformation, reorganization

JEL klasifikace: M41

Použitá literatura

- [1] Fireš, B. - Zelenka, V.: Oceňování aktiv a dluhů v účetnictví, Management Press, Praha 1997, str. 11-34, ISBN 80-85943-24-7
- [2] Kovanicová, D.: Finanční účetnictví – světový koncept, str. 92, Polygon, Praha, ISBN 80-7273-062-2
- [3] Dvořáková, D.: Finanční účetnictví a výkaznictví podle mezinárodních standardů IFRS, str. 25, Computer Press, Brno, ISBN 978-80-251-3652-2
- [4] Zákon č. 125/2008 Sb., o přeměnách obchodních společností a družstev v platném znění
- [5] Zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví v platném znění
- [6] Vyhláška 500/2002 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení z. č. 563/1991 Sb., o účetnictví ve znění pozdějších předpisů pro účetní jednotky, které jsou podnikateli účtujícími v soustavě podvojného účetnictví

Kontakt

prof. Ing. Hana Vomáčková, CSc., katedra finančního účetnictví a auditingu, VŠE Praha, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3, vomackov@vse.cz